İDİL

ORTA ÇAĞ AVRUPA RESİM SANATINDA "YILAN OLAN DEĞNEK MUCİZESİ" SAHNELERİ

Mürüvet HARMAN
Doç. Dr. ÇOMÜ İTBF Sanat Tarihi Bölümü, haranmuruvet@gmail.com ORCİD: 0000-0001-6651-263X

İrem Nur ÖZTÜRK
Sanat Tarihçi, ozturkirem826@gmail.com ORCİD: 0009-0004-3802-1218.

Harman, Mürüvet ve İrem Nur Öztürk. "Orta Çağ Avrupa Sanatında "Yılan Olan Değnek Mucizesi" Sahneleri". idil, 117 (2025/2): s. 271-280. doi: 10.7816/idil-14-117-07

Öz

İncil'de yılan ile ilgili farklı anlatılar mevcuttur. Yılan başta şeytanın kendisi veya şeytana yardım eden bir varlık olarak doğrudan kötülük ile ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte kimi peygamberlerin mucizeleri arasında yer alarak olumlu bir özelliğe de sahip olmuştur. Bunlardan biri de Musa ve Harun peygamberlerin Firavun karşısında sergiledikleri yılana dönüşen asa mucizesidir. Eski Ahit'in Çıkış bölümündeki bu öykü Avrupa resim sanatında oldukça fazla tasvir edilmiştir. Ancak özellikle Orta Çağ'da kaleme alınmış İncil, Agada veya kroniklerde söz konusu öykünün daha fazla ve genellikle metne uygun bir biçimde betimlendiği görülmektedir. Bu çalışma Orta Çağ Avrupa resim sanatında karşımıza çıkan konu ile ilgili resimlere odaklanmaktadır. Çalışma kapsamında sahnelerin hangi yazma eserlerde bulundukları, betimleniş biçimleri ve üretilme nedenleri irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yılan, asa, Harun ve Musa peygamberler, Orta Çağ, resim

Makale Bilgisi:
Geliş: 1 Aralık 2024 *Düzeltme:26 Şubat 2025* *Kabul: 2 Mart 2025*

© 2025 idil. Bu makale Creative CommonsAttribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır

Giriş

Erken dönemlerden itibaren korku, tehlike, kötülük ile ilişkilendirildiği kadar bilgelik, doğurganlık, yenilenme, koruyuculuk, sağaltım gibi olumlu anlamlar yüklenen yılan; Eski Ahit'te önemli anlatılarda karşımıza çıkmaktadır (Sümer, 2016: 275-288). Yaratılışta sularda yaşayan kaos canavarı olan ve Tanrı tarafından yenilen yılan (Leviyatan/Rahav) (İşaya, 27/1; 51/9; Mezmurlar, 74/12-14; Tekvîn, 1/1-2);[1] yine yaratılan ilk insanları yani Adem ve Havva'yı iyiyle kötüyü bilme ağacının meyvesini yemesi için ayartan kurnaz bir canlıdır. Bu özelliği onun şeytanla ilişkilendirilmesine vesile olmuştur. Kimi zaman Tanrı'nın çölde İsrailoğulları'nın üzerine ceza olarak gönderdiği bir beladır. Bazen ise peygamberlerin mucizelerinin bir parçası olarak sunulmakta ve burada mucize göstergesi olarak olumlayıcı bir rol üstlenmektedir (Amzallag, 2016: 207-236; Sümer, 2016: 284; Sylenthini ve Rajeev, 2020: 49-55).[2] Eski Ahit'te Musa'nın özellikle halkını belalardan kurtarmak için bronzdan yılan heykeli yapması ya da firavunu uyarmak için elindeki değneği yılana dönüştürmesi yılanla ilişkili en önemli mucizelerdir. İlkinde bronzdan yılan heykeli bir direğe asılmış ve "Nehuştan" veya "Nehustan" adı verilen bu direk bir takdim objesine dönüşmüştür (Sayılar, 21/4-9; II. Krallar, 18/4).[3] İkincisinde ise cansız bir nesnenin canlandırılması ile mucize gerçekleştirilmiştir. Yılanın önemli bir rol üstlendiği bu anlatılar Orta Çağ Avrupa resim sanatında tasvir edilmiştir. Bunlar içerisinde "Yılan Olan Değnek Mucizesi" olarak adlandırılan[4] sahne çok sayıda üretimi yapılmış olması ve dönemsel betimleniş biçimleri sebebiyle dikkat çekmektedir. Bu çalışma başlangıcından Rönesans'a kadar üretilmiş "Yılan Olan Değnek Mucizesi" sahnelerin betimleniş biçimleri, yer aldığı yazma eserler ve üretim nedenlerine odaklanmaktadır. Ancak eser sayısının fazla oluşu nedeniyle belli başlı örneklere odaklanılmıştır. Çalışma kapsamında sahneler incelenmeden önce metin resim ilişkisi bağlamında Eski Ahit'te konunun nasıl aktarıldığına bakılacaktır. İkinci bölümde ise en erken tarihli resimden itibaren konunun betimleniş biçimleri, üretildiği yerler ve üretilme nedenleri ikonografik çözümlemeyle ve örnekleriyle birlikte aktarılacaktır. Böylece sahnelerin kurgulanış biçimleri ve farklılıkları ortaya konulacaktır.

1. Eski Ahit'te "Yılan Olan Değnek Mucizesi" Olayı

Eski Ahit'in Mısır'dan Çıkış bölümünde Hz. Musa İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarmak için firavun ile yaptığı görüşme şu şekilde aktarılmıştır:

"*RAB, "Bak, seni firavuna karşı Tanrı gibi yaptım" dedi, "Ağabeyin Harun senin peygamberin olacak. Sana buyurduğum her şeyi ağabeyine anlat. O da firavuna İsrailliler'i ülkesinden salıvermesini söylesin. Ben firavunu inatçı yapacağım ki, belirtilerimi ve şaşılası işlerimi Mısır'da artırabileyim. Ama firavun sizi dinlemeyecek. O zaman elimi Mısır'ın üzerine koyacağım ve onları ağır biçimde cezalandırarak halkım İsrail'i ordular halinde Mısır'dan çıkaracağım. Mısır'a karşı elimi kaldırdığım ve İsrailliler'i aralarından çıkardığım zaman Mısırlılar benim RAB olduğumu anlayacak.*"

"*Musa'yla Harun RAB'bin buyurduğu gibi yaptılar. Firavunla konuştuklarında Musa seksen, Harun seksen üç yaşındaydı.*

*"**Harun'un Değneği Yılan Oluyor**"*

"RAB Musa'yla Harun'a şöyle dedi: "Firavun size, 'Bir mucize yapın' dediğinde, söyle Harun'a, değneğini alıp firavunun önüne atsın. Değnek yılan olacak."

"Böylece Musa'yla Harun firavunun yanına gittiler ve RAB'bin buyurduğu gibi yaptılar. Harun değneğini firavunla görevlilerinin önüne attı. Değnek yılan oluverdi. Bunun üzerine firavun kendi bilgelerini,

---

1 Fenike mitolojisinde de var olan Leviyatan/Rahav Kutsal Kitap'ta altı yerde geçmesine rağmen Talmud ve Agada'lar başta olmak üzere Yahudi literatüründe sıklıkla karşımıza çıkan bir varlıktır (Gurevitch, 2014: 50-68).

2 Kutsal kitabın dışında Yahudi kültüründe de yılanın düalist bir yapısı vardır (Lachs, 1965: 168-184).

3 "Nehuştan" veya "Nehustan" adı verilen bu direk daha önce var olan yılan kültü ile de ilişkilendirilmektedir. İlginç bir biçimde İbranice "Nahaş" yılan anlamına gelmekle birlikte fiil formunda "kehanette bulunmak ya da falcılık yapmak" ile bağlantılı olup bu da hem yılan kültünü hem de fal/kehanet ilişkisini işaret etmektedir (Hirsch ve Ochser, 1906: 212-213; Sylenthini ve Rajeev: 2020, s. 49; Awabdy, 2022: 217-244).

4 Bu sahne İngilizce literatürde "Moses and Aaron before Pharaoh" olarak geçmektedir**.** Türkçe kaynaklarda sahnenin isimlendirilmesinde oldukça farklı yaklaşımlar vardır. Burada ikonografi üzerine kaleme alınmış bir eserdeki adlandırma kullanılmıştır (Tükel ve Yüzgüller Arsal, 2014: 45)

büyücülerini çağırdı. Mısırlı büyücüler de büyüleriyle aynı şeyi yaptılar. Her biri değneğini attı, değnekler yılan oldu. Ancak Harun'un değneği onların değneklerini yuttu. Yine de RAB'bin söylediği gibi firavun inat etti ve Musa'yla Haru"u dinlemedi." (Mısırdan Çıkış 7: 1-13).

Kitapta bu şekilde aktarılan "Yılan Olan Değnek Mucizesi"nden sonra başta firavun ve Mısır on bela ile sınanmıştır. Ve nihayetinde firavun Musa peygamber ve İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışına izin vermiştir.

2.Orta Çağ Avrupa Resim Sanatında "Yılan Olan Değnek Mucizesi" Sahneleri

Hz. Musa'nın yaşamı ile ilgili pek çok konunun tasvir edildiği Avrupa resim sanatında "Yılan Olan Değnek Mucizesi" de görselleştirilmiştir. Erken Orta Çağ'dan itibaren örneklerini görmeye başladığımız bu sahne 15. yüzyıla kadar devrin genel özelliğini yansıtacak biçimde minyatür olarak üretilmiştir. Özellikle İncil ve çeşitli dini konulu yazmalarda kendine yer bulan bu sahne Orta Çağ'ın karakteristik resim özelliklerini yansıtmakla beraber her bir eserde renk ve figür kullanımında farklılıklar söz konusudur.

Sahnenin yer aldığı bilinen en eski yazma eser günümüzde İspanya'nın Léon şehrinde San Isidoro de León Kraliyet Anglikan Kilisesi Müzesi'nde bulunmakta ve birçok isimle adlandırılmaktadır.[5] *Florentius ve Sanctus*'un[6] imzasını taşıyan (Williams, 1963: 1-8) ve Vizigotik-Mozarabik üslup olarak nitelen bu eserde figürlerin gözleri oldukça büyük tasvir edilmiş ve çarpıcı renkler kullanılmıştır.[7] Ayrıca figürlerin elleri de oldukça büyük gösterilmiştir. Eserde yer verilen "Yılan Olan Değnek Mucizesi" tasvirinde de ayı özellikleri görmek mümkündür. "Nil'in Sularının Kana Dönüştürülmesi" konusu ile birlikte yan yana yapılmış sahnede; tahtında oturan firavun ile onun hemen karşısında yer alan Musa ve Harun peygamberler yer almaktadır. Tahtın sağ alt köşesine ise kalabalık bir seyirci grubu konumlandırılmıştır. Eserde Harun peygamber elinde yılana dönüşmüş değneği tutmaktadır. Musa peygamberin hemen arkasında baş aşağı duran ve iki küçük yılanı kuyruklarından yakalamış iri bir yılan olayın devamına gönderme yapmaktadır. Bu yılan aynı zamanda söz konusu sahneleri birbirinden ayırmaktadır (**Görsel 1**).

Orta Çağ el yazmalarının en önemlilerinden biri olan "Morgan İncili"[8] de "Yılan Olan Değnek Mucizesi" sahnesi kendine yer bulmuştur. Eserdeki minyatürlerde tek renk fon kullanımı, gotik mimari unsurlar ve kalabalık sahneler belirgin bir biçimde ön plana çıkmaktadır. Birden çok konunun bir arda verildiği minyatürlerde öyküsel anlatıma uygun olarak bölümlenmiş ve konular yan yana veya alt alta sıralanmıştır. Minyatürlerdeki bu betimleme anlayışı "Yılan Olan Değnek Mucizesi" sahnesinde de görülmektedir. "Yılan Olan Değnek Mucizesi" konusu firavun ve Mısırlıların başına gelen on beladan üçü ile birlikte verilmiştir. Sol üst köşeye konumlanan sahnede ortada tahtında oturan firavun solda elinde kanatlı yılana dönüşmüş değneğiyle Harun ve arkasında Musa peygamber; diğer tarafta ise firavunun adamları konumlandırılmıştır. Firavunun adamlarının birinin elinde de yılan yer almaktadır. Harun peygamberin tuttuğu yılan diğer yılanları parçalamaktadır. Musa ve Harun peygamberlerin hemen üst kısmında kemerin içerisinde olayı seyreden tanrının baş kısmı görülmektedir. Minyatürün tamamına bakıldığında sahnelerin birbirinden ayrılması için fonlarda farklı

---

[5] *Eser Biblia de Leon, Codex Biblicus Legionensis, Biblia Visigótica Mozárabe de San Isidoro, León Bible of 960, Bible of León, Codex Gothicus Legionensis, Biblia Primera ve Bible of St. Isidore isimleri ile de bilinmektedir. 960 yılında Burgos şehrinde şu anda harap olan San Pedro ve San Paulo de Valeránika Manastırı'nda üretilen bu eserde 300 den fazla olan minyatürlerin konuları hem Eski hem de Yeni Ahit'ten alınmıştır.*

[6] Kimi kaynaklarda minyatür ustalarının isimleri *Florentius ve Sancho veya Sanctius olarak da geçmektedir (Walker, 2017: 3; Black, 2012: 165).*

[7] İspanya tarihinde özellikle 10. yüzyıldan itibaren Arap etkisi yoğun bir biçimde hissedilmiş, Arap etkisindeki Hıristiyanlar için Mozarabik tabiri ortaya çıkmıştır. Daha önce Vizigotların hakimiyetindeki ülke her iki kültürün etkisini bir arada görüldüğü bir yer olmuştur. Bu durum Güney İspanya'da daha yoğun yaşanmıştır (Şanal, 2023: 720-722).

[8] Eser *Morgan Resimli İncili*, *Maciejowski İncili*, *Şah Abbas İncili*, *Haçlı İncili* olarak da bilinmektedir. Aslında İncil olarak nitelenen bu yazma Eski Ahit'in Yaratılış, Çıkış, Yeşu, Hakimler, Rut ve Samuel bölümlerini kapsamaktadır. Toplamda 48 minyatürün bulunduğu bu eser Orta Çağ Fransa tezhip sanatının da en önemli eserlerinden birini oluşturmaktadır. Yine eser Eski Ahit olaylarının şimdiye kadar yapılmış en büyük görselleştirmelerinden biri olmasına rağmen; detayları ile ön plana çıkan şiddetli savaş sahneleri ve 13. yüzyıl Fransa'sından geçen günlük yaşam sahnelerini de barındırmaktadır.

renklerin kullanıldığı göze çarpmaktadır (**Görsel 2-3**). Metne uygun yapılan resimde Latince ve Farsça kısımlarda farklı bilgilere yer verilmiştir.[9]

Orta Çağ Avrupa'sında "Yılan Olan Değnek Mucizesi"nin beklide en çok yer aldığı eseler arasında Yahudi Pesah Bayramı'nda[10] okunmak üzere kaleme alınmış olan tezhip ve minyatürlerle bezenmiş *Agada* veya *Hagada*lardır.[11] "Tekrar etme ve okuma" anlamlarına gelen *Agada* ya da *Hagada*; İbranice *Agada Şel Pesah* (Pesah Destanı) olarak bilinmektedir. Sinagog Ayini için değil, Pesah Bayramı'nda Seder masasının etrafında toplanan ailenin her bir bireyinin okuması için kaleme alınan bu eserler; doğal olarak daha çok seküler aileler ve bunların çocuklarına yönelik üretilmişlerdir. Geç Antik Çağ'dan itibaren geliştirilen bu kitaplar çeşitli ritüel ve duaları kapsamaktadır. Zamanla özgün bir antoloji şekline dönüşmüştür. 13. yüzyıla kadar diğer dua kitaplarının bir parçası olan Agada veya *Hagada*lar 13. yüzyıldan itibaren başlı başına üretilmişlerdir. Kendi içlerinde çeşitli gruplarda incelenen bu eserlerin resimli olanları da mevcuttur. Özellikle İspanya'da Seferad kültürü[12] içerisinde ortaya çıkan bu eserlerde Eski Ahit'teki Çıkış bölümü, Mezmurlar'dan parçalar, çeşitli meseller ve şiirler bulunmaktadır. Daha çok 14. yüzyıl ve sonrasına tarihlenen bu eserlerde birden çok üslup veya etki bir arada bulunmaktadır.[13] Ancak bunların üretiminde özellikle çocukların eğitiminin göz önüne alınması dillerinin akıcı, anlaşılır ve net olmasına yol açmıştır. Resimler de çocuk zihnine uygun yapılmıştır (Vishnitzer, 1922: 197-198). Yine *Agada* veya *Hagada*lar Mısır'a göç ve buradan çıkış olaylarına odaklanmış eserlerdir. Bu nedenle içerisinde yer alan resimler belli bir kronolojiye göre sıralanmıştır (Vishnitzer, 1922: 199). Bunlardan 1300 civarında İspanya'da üretilmiş Hispano-Moresque Haggadah adlı eserde kırmızı ve mor bitkisel bir çerçeve içerisine alınmış "Yılan Olan Değnek Mucizesi" sahnesi karşılıklı iki sayfada olarak tasarlanmıştır. Solda tahtında oturan firavunun karşısında Musa ve Harun peygamberler yer almaktadır. Sağ sayfadaki ise Musa peygamber önde elide yılan olmuş değneği tutan Harun peygamber ise arkada konumlandırılmıştır. Bütün figürlerin yüzlerinin çizgisel tutulduğu resimde mimari detaylar ilgi çekicidir **(Görsel 4-5)**.

1320-30 yıllarında kaleme alınmış *Altın Haggada* da ise "Ailesini Mısır'a Götüren Musa", "Yanan Çalı Mucizesi" ve "Yılan Olan Değnek Mucizesi" konuları birbirini takip eder biçimde resmedilmiştir. Fonun altın yaldız olarak kullanıldığı minyatürde; alt kısımda yer alan "Yılan Olan Değnek Mucizesi" Hispano-Moresque Haggadah da olduğu gibi iki ayrı sahne olarak kurgulanmıştır. Solda Musa ve Harun peygamberler tahtında oturan firavunun huzurundayken verilmiştir. Değnek henüz yılana dönüşmemiştir. Yandaki sahnede ise Harun peygamberin elindeki değnek yılana dönüşmüştür. İkinci sahnede Harun ve Musa peygamberlerin karşısında kalabalık yer almaktadır. Kalabalıktaki bazı figürler diz çökmüş bir biçimde adeta şefaat dilemektedirler **(Görsel 6)**.

---

9 Eserin Latince ve Farsça metin kısımlarında "Yılan Olan Değnek Mucizesi" olayı farklı aktarılmıştır. Latince kısımda Harun peygamberin elindeki asanın kanatlı bir yılana dönüştüğü, Farsça metinde ise Musa peygamberin fırlattığı asanın yılana dönüştüğü yazılıdır (The Morgan Library and Museum, 2024). Kendi içinde çelişik duran bu metinler aslında hikâyenin Hıristiyan ve İslam dünyasındaki farklı yorumlanışlarını göstermektedir. Çünkü Eski Ahit'te asanın Harun peygamberin Kur'an'da ise Musa peygamberin elinde olduğu (26: 32) belirtilmiştir. Bu durum özellikle İslam resim sanatında aynı konunun farklı biçimde tasvir edilmesine yol açmıştır (Brosh ve Milstein, 1991: 85-89).

10 Hamursuz veya Fısıh Bayramı olarak da bilinir. İsrailoğulları'nın Mısır esaretinden kurtuluşunu anmak için kutlanmaktadır. Her yıl Nisan ayının 15'inde başlayan bu bayram İsrail'de 7, diğer ülkelerde 8 gün olarak kutlanmaktadır. Bu bayramda Seder adı verilen sofra etrafında toplanmak, yemek yemek, sohbet etmek ve çeşitli kitapları okumak önemli bir ritüeldir (Besalel, 2001: 498-501).

11 Mısır'dan çıkışı ve Tanrının İsrailoğulları'yla yaptığı anlaşmayı anan bu bayram Yahudiler için oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle Pesah Bayramı ritüellerinin nizamı için *Agada* ya da *Hagada* denilen ritüel kitabı kaleme alınmıştır. (Vishnitzer, 1922: 197-198; Besalel, 2001: 38-39, 499; Harris, 2002: 106; Chianello, 2012: 6-15, Başaran, 2020: 373-388).

12 İspanya da yaşayan ve Sefarad olarak adlandırılan Yahudiler Orta Çağ'da çok sayıda el yazması üretmiştir. Bunların bezeme programlarında İslam, Bizans ve Yakın Doğu etkileri taşıyan belli yaklaşımlar uygulamışlardır (Halperin, 2019: 231-269). Yine 14. yüzyıl bu Yahudiler için altın çağ olarak nitelemektedir (Harris, 2002: 105-106).

13 Yahudi resimli kitaplar Avrupa'nın tüm büyük koleksiyonlarında bulunmaktadır. Britanya Müzesi, Mocatta Kütüphanesi, Londra'daki Yahudi Koleji, Paris'teki Milli Kütüphane, Petrograd'daki Asya Müzesi, Varşova'daki Berson Müzesi, Bodleian, Cambridge, Manchester, Nuremberg, Frankfurt (Main'de), Darmstadt, Münih kütüphaneleri ile Bay Elkan N. Adler, Dr. Gaster, D. Guenzburg, M. Kirschstein, D. Sassoon ve diğerlerinin özel koleksiyonları Yahudi resimli ve el yazısının değerli örneklerine sahiptir. Bu resimli el yazmaları arasında *Agada* ya da *Hagada*lar da vardır (Vishnitzer, 1922: 197).

14. yüzyılın ortalarında İspanya'nın Katalonya bölgesinde üretilen diğer bir *Agada* veya *Hagada* olan *Sister Haggadah da ise iki ayrı konu alt alta konumlandırılmıştır. Gri, kırmızı ve pembe rengin hakim olduğu resimlerde "*Yılan Olan Değnek Mucizesi" üstte bulunmaktadır. Tahtında oturan firavunun hemen karşısında Musa ve Harun peygamberler bulunmaktadır. Harun peygamberin elindeki iri yılan firavunun hemen önünde yerde oturan figürün elindeki yılanları yutmaktadır (**Görsel 7**).

Günümüzde Bosna-Hersek Ulusal Müzesi'nde yer alan ve müze ile aynı isme sahip 1350 tarihli bir diğer bir *Agada* veya *Hagada* da *"*Yılan Olan Değnek Mucizesi" "Yanan Çalı Mucizesi" ile resmedilmiştir.[14] Sahneler görsel olarak birbirinden ayrılması için farklı renk zemin ve çerçeve kullanılmıştır. Alta yer alan sahnede tahta oturan firavun ile onun karşısında Musa ve Harun peygamberler vardır. Harun peygamber öne doğru eğilmiş zemine koyduğu yılanı tutmaktadır. Daha çok küçük bir ejderhaya benzeyen yılan ise diğer yılanları yutmaktadır. Resmin hemen ortasında yan yana oturmuş üç figür ise kendi arasında konuşmaktadır (**Görsel 8**).

14. yüzyılın ortasına tarihlenen ve İspanya'da üretilen diğer bir Agada olan *Rylands Sephardi Haggadah* sında yer alan minyatürde *"*Yılan Olan Değnek Mucizesi" ve "Nil'in Kana Dönüştürülmesi" sahneleri alt alta yer almaktadır. "Yılan Olan Değnek Mucizesi" sahnesinde tahtında oturan firavun ve adamları karşılıklı konumlandırılmıştır. Musa ve Harun peygamberler ise ortada yer almaktadır. Her iki peygamber farklı yönlere bakarken yılana dönüşmüş değnek diğer yılanları yutarken betimlenmiştir. Bütün figürler Orta Çağ kıyafetleri içindedir (**Görsel 9**).

Agadalar içinde konunun farklı yorumlandığı bir örnek de bulunmaktadır. 14. yüzyıla tarihlenen ve *Brother Hangnah* olarak adlandırılan eserde *"*Yılan Olan Değnek Mucizesi" ile "Yanan Çalı Mucizesi" sahneleri aynı sayfada yer almaktadır. Alt kısımda bulunan *"*Yılan Olan Değnek Mucizesi"nde ortada Musa peygamber[15] yılana dönüşmüş asasını tutmakta iki yanında ise değnekleri yılana çeviren firavunun adamları bulunmaktadır. Burada Harun peygamberin ve firavunun olmayışı mettin farklı bir bakış açısı ile yorumlandığı göstermektedir (**Görsel 10**).

Agadaların dışında Orta Çağ'da üretilmiş ve kompozisyon kurgusu ve figür kullanımı bakımından ayrı bir özelliğe sahip bir minyatür ise Rudolf von Ems'in Zürih'te 1340'larda kalem aldığı *Weltchronik Dünya Kroniği* adlı eserde yer almaktadır. Eserde *"*Yılan Olan Değnek Mucizesi" başlı başına betimlenmiştir. Söz konusu minyatürde metne uygun betimlenen sahne ikiye bölünmüş üstte Harun ve Musa peygamberler tahta oturan firavunun huzurunda gösterilmiştir. Altta ise yılana dönüşen değneğin firavunun rahiplerin yılanlarını yerken gösterilmiştir. Mavi fonun hakim olduğu minyatürde az sayıda figürün kullanıldığı gözükmektedir (**Görsel 11**).

Sonuç

Orta Çağ boyunca üretilen "Yılan Olan Değnek Mucizesi" sahneleri; yazma eserler içerisinde, genellikle farklı öykülerle birlikte alt alta ya da yanyana konumlandırılmıştır. Kimi yazma eserlerde konu kendi içinde bölümlenerek aktarılmıştır. Bütün örneklere bakıldığında Kutsal Kitap'taki metne sadık kalındığı, sahnelerin kurgulanış biçimleri ve kullanılan figürlerin metindeki ana karakterlerle uyum içinde olduğu görülmektedir. Fakat her bir sahnede figür sayısı değişmektedir. Kalabalık kurgulananlardan sadece iki kişinin bulunduğu kompozisyonlara kadar farklı sahne tasarımlarına gidilmiştir. Hatta ender bazı eserlerde firavuna ve peygamberlerden birnine yer verilmeden öykü aktarılmıştır. Öyküleyici bir anlatımla ele alınan sahnelerin tamamında Orta Çağ resim sanatının karakteristik özellikleri olan tek renk fon kullanımı ile naturalist olmayan betimleme anlayışını görmek mümkündür. Lâkin bütün sahnelerde en dikkat çekici özellik üretildikleri döneme göre zengin bir görünüm sunmalarıdır. Kullanılan kıyafetlerin ve renklerin çeşitliliği, Harun ve Musa peygamberlerin farklı yaşlarda ve biçimlerde betimlenmeleri, mimari öğeler bu durumun en belirgin göstergeleridir. Geniş bir zaman aralığında, değişik ekollere sahip ressamlar tarafından farklı kültürel etkiler altında üretilmiş olmaları bu neticeye sabebiyet vermiştir.

"Yılan Olan Değnek Mucizesi" sahneleri ile ilgili diğer bir önemli husus ise kimlere hitap ettikleridir. İncelenen eserlerin tamamına bakıldığında büyük bir kısmı Yahudi çevreleride popüler olan Agadalar içerisinde

---

[14] Kimi kaynaklar eseri sadece 14. yüzyıla tarihlemiştir (David and Muñoz-Basols, 2011: 251).

[15] Üstte yer alan sahnede Musa peygamberin veriliş biçimi ile alttaki figür aynı olduğu için ikinci sahnedeki figür Musa peygamber olarak adlandırılmıştır.

bulunmaktadır. Söz konusu bu kitapların bir ritüel parçası olaması ve özellikle kadın ve çocuklara hitap etmesi; içerisinde yer alan resimlerin anlaşılır ve yalın olmalarına sebep olmuştur. Doğal olarak hem Orta Çağ resim anlayışı hem de okuyucu profili "Yılan Olan Değnek Mucizesi" sahnelerinin betimlenme biçimlerine etki etmiştir.

Kaynaklar

Amzallag, Nissim. "The Serpent as a Symbol of Primeval Yahwism". *Semitica* 58 (2016): 207- 236.

Awabdy, Mark A. "Snake Iconography, Mythology, and the Meaning of the Bronze Snake Image in Numbers 21:4–9 and 2 Kings 18:4". *The Asbury Journal* 77/2 (2022): 217-244.

Başaran, İsmail. "Yahudilikte Sözlü Geleneğin Bir Parçası Olarak Agada'nın Bir Değerlendirmesi". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22 (2020): 373-388.

Besalel, Yusuf. "Agada". *Yahudilik Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 38-39. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basım ve Yayın, 2001/1.

Besalel, Yusuf. "Pesah", *Yahudilik Ansiklopedisi*, Cilt 2, s. 498-501. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basım ve Yayın, 2001/2.

Black, Krysta L. "Bible Illustration in Tenth-Century Iberia: Reconsidering The Role Of Al-Andalus in The León Bible Of 960". *Ars Orientalis* 42 (2012): 165-175

Brosh,N. ve Milstein, R. *Biblical Stories in Islamic Painting*. Tel Aviv: Israil Museum, 1991.

Chianello, Maria K. (2012). From Oppression to Redemption: A Reexamination of IlluminatedSephardic Haggadot in Thirteenthand Fourteenth-Century Spain. University of Oregon, Oregon.

Gurevitch, Danielle. "Symbolism and Fantasy of the Biblical *Leviathan*: From Monster of the Abyss to Redeemer of the Prophets". *JISMOR* 10 (2014): 50-68.

Halperin, Dalia-Ruth. "Clockwise–Counterclockwise: Calligraphic Frames in Sephardic Hebrew Bibles and Their Roots in Mediterranean Culture". *Manuscript Studies* 4/2 (2019): 231-269.

Harrıs, Julıe A. "Polemıcal Images In The *Golden Haggadah* (Brıtısh Lıbrary, Add. Ms 27210)". *Medieval Encounters* 8/2-3 (2002): 105-122.

Hirsch, Emil G.; Schulim Ochser. "Nehushtan", *The Jewish Encyclopedia: A Descriptive Record of the History, Religion, Literature, and Customs of the Jewish People from the Earliest Times to the Present Day*, Vol. 9, s. 212-213. New York: Fun&Wagnalls. (1906).

Kur'an-ı Kerîm ve Meâli. haz. Abdülbâki Gölpınarlı. İstanbul: Elif Kitapevi, 2005.

Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001.

Lachs, Samuel Tobias. "Serpent Folklore in Rabbinic Literature". *Jewish Social Studies* 27/3 (1965): 168-184.

Marianne D.; Muñoz-Basols J. "The Sarajevo Haggadah: A Cultural Metaphor for Diaspora Studies". *Defining and Re-Defining Diaspora: From Theory to Reality*, ed. Marianne David and Javier Muñoz-Basols, (2011). 251-270. Oxfordshire: Inter-Disciplinary.net

P.R. Sylenthini; S.R. Pholtan Rajeev. "Snakes (Serpents) in the Holy Bible". *IOSR Journal of Environmental Science, Toxicology and Food Technology (IOSR-JESTFT)* 14/5 (2020): 49-55.

Sümer, Necati. "Dinsel ve Mitolojik Bir Sembol Olarak Yılan". *The Journal of Academic Social Science Studies* 43 (2016): 275-288.

Şanal, Enes. "Arapça Konuşan Hıristiyanlar: Mozaraplar'ın Endülüs Bilim Hayatına Katkıları (X. Asır)". *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXXVIII (2) (2023): 719-750.

The Morgan Library and Museum. 20 Ekim 2024 tarihinde https://www.themorgan.org/collection/crusader-bible/15 adresinden erişildi.

Tükel, Uşun ve Yüzgüller Arsal, Serap. *Sözden İmgeye Batı Sanatında İkonografi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2014.

Walker, Rose. "Artistic Dialogue Between León and Castile in the10th Century". *Journal of the British Archaeological Association* 170 (1) (2017): 1-29.

Vishnitzer, Rachel. "Illuminated Haggadahs". *The Jewish Quarterly Review* 1922, 13 (2), (1922): 193-218.

GÖRSELLER

Görsel 1: "Yılan Olan Değnek Mucizesi" ve "Nil'in Sularının Kana Dönüştürülmesi", 960, León Kraliyet Anglikan Kilisesi Müzesi, fol.36.
Kaynak: meisterdrucke.uk

Görsel 2-3: "Yılan Olan Değnek Mucizesi", Morgan İncili, 13. yüzyıl, Morgan Kütüphane ve Müzesi, MS M. 638 fol. 8r.
Kaynak: https: themorgan.org

Görsel 4-5: "Yılan Olan Değnek Mucizesi", Hispano-Moresque Haggadah, 1300 civ., Britanya Kütüphanesi, Or. 2737 fol. 063 v.
Kaynak: imagesonline.bl.uk

Görsel 6: Yılan Olan Değnek Mucizesi", Altın Haggadah,1320-1330, Britanya Kütüphanesi, Add MS 27210 fol 10 v.
Kaynak: imagesonline.bl.uk

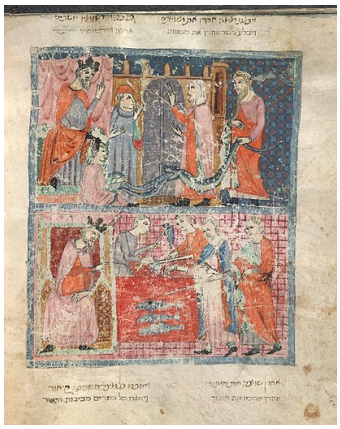

Görsel 7: Yılan Olan Değnek Mucizesi", Altın Haggadah,1320-1330, Britanya Kütüphanesi, Or. 2884 fol. 13v.
Kaynak: imagesonline.bl.uk

Görsel 8: Yılan Olan Değnek Mucizesi", Saraybosna Agadası, 1350, Bosna-Hersek Ulusal Müzesi.
Kaynak: anumuseum.org.

Görsel 9: Yılan Olan Değnek Mucizesi", *Rylands Sephardi Haggadah,* 14. yüzyıl, Manchester Üniversitesi Kütüphanesi MS 6.
Kaynak: digitalcollections.manchester.ac.uk

Görsel 10: Yılan Olan Değnek Mucizesi", Altın Haggadah,1320-1330, Britanya Kütüphanesi, MS Or. 1404.
Kaynak: imagesonline.bl.uk

Görsel 11: Yılan Olan Değnek Mucizesi"**,** *Weltchronik, 1340 civ.,* Zentralbibliothek Zürich Ms. Rh. 15.
Kaynak: e-codices.unifr.ch

THE MIRACLE OF THE STICK THAT BECAME A SNAKE" SCENES IN MEDIEVAL EUROPEAN PAINTING

Mürüvet HARMAN, İrem Nur ÖZTÜRK

Abstract

There are different narratives about snakes in the Bible. The snake has been directly associated with evil, primarily as the devil himself or as an entity that helps the devil. However, it has also had a positive feature by being among the miracles of some prophets. One of these is the miracle of the staff that turned into a snake that the prophets Moses and Aaron performed before the Pharaoh. This story in the Exodus section of the Old Testament has been depicted quite a lot in European painting. However, it is seen that the story in question is depicted more and generally in a way that is appropriate to the text, especially in the Bible, Agade or chronicles written in the Middle Ages. This study focuses on the paintings related to the subject that we encounter in the European painting of the Middle Ages. Within the scope of the study, the manuscripts in which the scenes are found, the ways they are depicted and the reasons for their production are analyzed.

Key Words: Snake, staff, Aaron and Moses prophets, Middle Ages, painting